

Mariusz Zemło*

Miejsce zamieszkania uczniów szkół białostockich a ich preferencje aksjonormatywne (wybrane aspekty)

System wartości i norm akceptowany przez konkretną społeczność jest jednym z ważniejszych wyznaczników pozwalających diagnozować stan jej tożsamości. Nie tylko pozwala wypowiadać się w sposób ogólny o priorytetach (wartości) takiej społeczności, lecz także daje podstawy, by wyrażać zdanie co do konkretnych kwestii, a więc w potencjalnych zachowaniach (normy). Uznawany za swój system wartości i norm, jako że obejmuje sprawy generalne, umożliwia formułowanie twierdzenia, że dana społeczność: jest nastawiona do świata idealistycznie bądź materialistycznie, że jest skierowana na siebie lub na innych, szuka przyjemności lub rozwoju duchowego itd. O społeczności oglądanej przez pryzmat jej opinii na temat wskazanych do oceny norm mówi się w związku z tym, że do „innych” jest nastawiona negatywnie lub pozytywnie, że dystansuje się względem praktyk ryzykownych albo jest otwarta na kontakt z nimi, że w sferze zachowań seksualnych wykazuje się rygoryzmem lub dużą tolerancją. W niniejszym tekście przyjrzymy się uczniom szkół białostockich przez pryzmat ich stosunku do wartości i wybranych norm. Dzięki temu otrzymamy charakterystykę badanej grupy młodzieży, a zgodnie z zawartą w tytule zapowiedzią

---

* Dr hab. Mariusz Zemło, prof. UwB, Instytut Socjologii, Uniwersytet w Białymstoku.

sprawdzimy, jak zależnie od miejsca zamieszkania kształtują się poglądy respondentów w podjętych kwestiach.

Za podstawę rozważań posłużą wyniki uzyskane w badaniach przeprowadzonych w białostockich szkołach zasadniczych rodzajów: szkołach podstawowych (klasa 7 i 8), szkołach branżowych, technikach i liceach. Badania zostały przeprowadzone przez zespół pracujący przy Centrum Kształcenia Ustawicznego w Białymstoku, w listopadzie i grudniu 2022 r. Do opracowania statystycznego otrzymanych wyników zaklasyfikowano 3612 ankiet. Nie wszystkie badana młodzież uczęszczająca do szkół białostockich zamieszkiwała w stolicy województwa. Przyporządkowując uczniów białostockich szkół do ich siedzib rodzinnych należy zauważyć, że w dużych miastach (powyżej 100 tys.) zamieszkiwały – 2072 osoby (57,4% ogółu respondentów), w miastach średnich (od 20 do 100 tys.) – 324 (9,0%), w miastach małych (do 20 tys.) – 342 (9,5%), na wsi – 874 osoby (24,2%).

Preferencje aksjologiczne uczniów szkół białostockich

Zobaczmy zatem, jak przedstawia się układ wartości w wyborach dokonanych przez białostocką młodzież. Uczniom przedłożono listę dziewiętnastu wartości, spośród których mieli zakreślić nie więcej niż pięć najbardziej przez siebie cenionych. W rezultacie uzyskano następujące zestawienie dóbr najwyższej cenionych przez respondentów (wartości zostały ułożone w układzie malejącym):

Tabela 1. Preferencje aksjologiczne młodzieży białostockiej w latach: 2022, 2019, 2015

W 2022 r.		Wartości	W 2019 r.		W 2015 r.	
Ranga	%		Ranga	%	Ranga	%
1	52	Szczęśliwe życie rodzinne	1	56,9	1	64,5
2	49,2	Zdrowie	2	55,2	2	60,2
3	49,1	Pieniądze/zamożność	4	37,5	12	33,5
4	41,9	Spokojne życie	3	38,6	5	44,8
5	39,8	Prawdziwi przyjaciele	6	36,2	3	58,4
6	34,4	Odwzajemniona miłość	5	37,2	4	52,3
7	29,9	Kariera zawodowa	7	27,9	11	34,6
8	28,4	Podróże/przygody	8	27,8	14	30,6
9	23,6	Interesująca praca	9	27	6	41,4
10	15,4	Przyjemności i rozrywki	13	11,9	17	27,1
11	14,8	Szacunek i uznanie innych ludzi	11	17,8	7	38,3
12	14,5	Silny charakter	12	13,7	8	37,4
13	14,1	Sprawność fizyczna	16	10,3	10	34,6
14	11,7	Wiara/religia	10	18,1	15	29,5
15	10,1	Poczucie, że jest się potrzebnym innym ludziom	15	10,6	13	32,1
16	9,1	Zdobywanie wiedzy	17	8,6	18	26,7
17	8,8	Pomaganie innym ludziom	12	33,5	9	35
18	5,9	Sława	18	5,7	19	8,6
19	4,7	Dobro ojczyzny	19	4,8	16	28,6

Na szczycie najbardziej cenionych wartości znalazło się „szczęśliwe życie rodzinne”. Od lat niezmiennie zajmuje czołowe miejsce w dokonywanych przez uczniów wyborach, tak było również w badaniach przeprowadzonych i w 2019, i 2015 roku. Na drugiej pozycji, podobnie bez zmian, pozostaje „zdrowie” – co świadczy, że jest duże zrozumienie dla jego priorytetowego znaczenia z punktu widzenia biologiczno-psychicznej kondycji człowieka, a także z uwagi na możliwość realizacji każdego innego dobra. Na trzecim miejscu pośród najwyższej cenionych przez uczniów wartości znalazły się „pieniądze/zamożność”. W stosunku do badań sprzed trzech lat „pieniądze/zamożność” awansowały o jedną pozycję, w porównaniu do badań sprzed siedmiu lat nastąpił skok o 10 pozycji. Można powiedzieć, że w tym przypadku mamy do czynienia z rewolucyjną zmianą. „Spokojne życie” mimo niewielkich wahań, przez kolejne badania stabilnie utrzymuje się na podobnym poziomie (pozycja 4). W przypadku „prawdziwych przyjaciół” także można mówić o stabilizacji w preferencjach uczniów, chociaż względem badań sprzed trzech lat oni również awansowali o jedną pozycję. Dokonało się to kosztem „odwzajemnionej miłości”, z którą „prawdziwi przyjaciele” zamienili się miejscami: spadek z szóstego na piąte miejsce. Na miejscach 7, 8, 9 znalazły się kolejno: „kariera zawodowa”, „przygody/podróż”, „interesująca praca” – pozycje tych wartości nie zmieniły się wobec wyników badań sprzed trzech lat. Na dziesiątej pozycji dokonanych uczniowskich wyborów uplasowały się „przyjemność i rozrywka”. To dobro od roku 2015 przesunęło się o 7 miejsc w górę. Niemały wzrost znaczenia tej wartości daje podstawy do stwierdzenia, że u młodzieży przełomu drugiej i trzeciej dekady XXI w. umacnia się hedonistyczne nastawienie do życia. Na niezmiętej pozycji pozostają „szacunek i uznanie innych ludzi” oraz „silny charakter”. Za to o trzy miejsca, w stosunku do roku 2019, awansowała „sprawność fizyczna”, by zająć

miejsce 13. Jest to ze wszech miar pożądana zmiana, choć nie ma żadnej gwarancji, że się utrzyma. Zanotowano wyraźny spadek „wiary” – cztery pozycje w dół. Wynik ten pozostaje w zgodzie z ogólnie obserwowanymi trendami – mianowicie dystansowania się szczególnie młodzieży do spraw związanych z transcendencją. Niezmiennie 15 pozycję okupuje „poczucie, że jest się potrzebnym innym ludziom”. O jedną pozycję, w stosunku do badań sprzed trzech lat, awansowała w ocenie młodzieży „wiedza”. Takiego niewielkiego skoku nie należy, oczywiście, odbierać w kategoriach przełomu, bowiem trudno powiedzieć, czy na dłuższą metę zachowa się trend na wzrost; można jednakże tę zmianę odebrać jako pozytywną. Duży spadek w odniesieniu do badań z roku 2019 nastąpił co do „pomagania innym ludziom”, bo aż o 5 pozycji. To – jak się okazuje – jest już trend spadkowy tej wartości, wyraźnie umacniający się w okresie ostatnich kilku lat. Może on świadczyć o tym, że kilkunastolatki z coraz większym naciskiem patrzą na siebie, odsuwając, a może nawet gubiąc przy tym z horyzontu innych ludzi, ich potrzeby, kłopoty, sytuacje. Listę preferowanych przez uczniów wartości zamykają „sława” i „dobro ojczyzny”. Obie te wartości zachowały swoje miejsca w stosunku do poprzednich badań.

Najważniejsze spostrzeżenia, jakie pojawiają się na kanwie uzyskanych wyników, pozwalają się wyrazić w kilku punktach: a) młodzież szkolna zdecydowanie na pierwszym miejscu stawia wartości wspólnotowo-emocjonalne („szczęśliwe życie rodzinne”, „prawdziwi przyjaciele”, „odwzajemniona miłość”); b) wyraźnie na drugim miejscu najbardziej cenionych przez uczniów białostockich dóbr znalazły się wartości materialno-hedonistyczne („pieniądze/zamożność”, „kariera zawodowa”, „przyjemność i rozrywki”), umocniły one swą pozycję w porównaniu z poprzednimi badaniami ze względu na awans kategorii wchodzącej w jej skład; c) notuje się znaczący spadek wartości prospołecznych („pomaganie

innym ludziom”, „poczucie, że jest się potrzebnym innym”), co jednoznacznie świadczy o umacnianiu się w orbicie rzeczy ważnych własnego „ja”; d) także i w omawianych badaniach, podobnie jak w poprzednich, stawkę cenionych wartości zamykają dobra o charakterze uroczystym („dobro ojczyzny”, „zdobywanie wiedzy”, „wiara/religia”).

Po tym ogólnym spojrzeniu na preferencje aksjologiczne uczniów szkół białostockich przyjrzymy się bliżej, jak układają się młodzieżowe wybory z uwzględnieniem miejsca zamieszkania respondentów. W tabeli 2 zostały przedstawione wyniki uzyskane przy zastosowaniu właśnie tej zmiennej niezależnej.

Tabela 2. Miejsce zamieszkania a preferencje aksjologiczne uczniów szkół białostockich

Wartości	Miejsce zamieszkania			
	Powyżej 100 tys.	Od 20 do 100 tys.	Do 20 tys.	Wieś
Szczęśliwe życie rodzinne	51,1	46,7	49,9	57,1
Zdrowie	49,3	43,3	50,7	50,7
Pieniądze/zamożność	48,7	52,6	48,1	49,2
Spokojne życie	41,9	37,8	39,3	44,4
Prawdziwi przyjaciele	39,7	36,5	39,6	41,3
Odwzajemniona miłość	33,7	31	32,8	38,2
Kariera zawodowa	30,6	28,8	32,6	27,6
Podróże/przygody	29,2	25,7	30,2	26,8
Interesująca praca	23,5	25,4	23,2	23,4
Przyjemności i rozrywki	16,4	15,8	13,8	13,8
Szacunek i uznanie innych ludzi	14,6	13	14,4	15,9
Silny charakter	13,3	13	17,6	16,5
Sprawność fizyczna	15,3	10,5	15,8	11,8

Wiara/religia	11,3	8,4	13,8	13
Poczucie, że jest się potrzebnym innym ludziom	10,3	9,9	9,7	9,6
Zdobywanie wiedzy	9,6	9,3	10	7,3
Pomaganie innym ludziom	8,4	9,6	11,1	8,7
Sława	7,2	6,8	5	3
Dobro ojczyzny	5	5,6	2,3	4,5

We wskazaniach na „szczęśliwe życie rodzinne” wyróżniają się uczniowie mieszkający na wsi; to pośród nich jest największy odsetek wskazań na tę wartość. Na kolejnej pozycji uplasowała się młodzież z największych miast, najrzadziej na szczęście życia rodzinnego wskazywali uczniowie z miast średnich. Różnica między skrajnymi stanowiskami wyniosła ponad 10%. Nie zauważa się tutaj zatem tendencji liniowej wskazującej, że wraz ze zwiększaniem się ośrodka sukcesywnie rośnie lub maleje odsetek odpowiednio nastawionych do badanego dobra. Identyczny rozkład preferencji wystąpił w przypadku „spokojnego życia”, „prawdziwych przyjaciół”, „odwzajemnionej miłości”, „szacunku i uznania innych ludzi”. To czyni uzasadnionym twierdzenie, że uczniowie zamieszkujący wieś, a następnie – duże miasta są adoratorami wartości wspólnotowo-emocjonalnych, zaś młodzież zamieszkująca miasta średnie przywiązanie do nich wykazuje w stopniu najmniejszym spośród badanych grup.

W przypadku doceniania wartości „zdrowie” także reprezentanci średnich miast swoje uznanie wyrażali w najniższym procencie wobec zestawienia z innymi grupami uczniów. Uczniowie ze średnich miast byli wyprzedzani średnio o 7% przez uczniów z pozostałych ośrodków. Od pozostałych grup uczniów również w podobny sposób odstawali pod względem doceniania „silnego charakteru”, „sprawności fizycznej”, „wiary/religii”. Wobec takiej palety wyników

można o tych młodych powiedzieć, że „najmniej cenią swoją kondycję fizyczną i duchową”. W aksjologicznych wyborach natomiast ci młodzi ludzie dominowali w przypadku „pieniędzy i zamożności”. Daje to sposobność mówienia o tej grupie uczniów jako o najbardziej przywiązanych do wartości o charakterze materialnym.

Kiedy się szuka dominanty charakteryzującej mieszkańców małych miast, należy identyfikować ich z najwyższym uznaniem dla kondycji fizycznej – wyprzedzają inne grupy uczniów odsetkiem wskazań na: „zdrowie”, „silny charakter”, „sprawność fizyczną”. Oni także wyrażali najczęściej przywiązanie do wartości uroczystych. W tej grupie wystąpił największy procent uczniów wybierających „wiarę i religię” oraz „zdobywanie wiedzy” jako dobra cenione. Nadto właśnie oni najczęściej wskazywali na: „pomaganie innym ludziom”, „podróże i przygody”, „karierę zawodową”.

Uczniowie zamieszkujący duże miasta mają najmniej wyrazisty aksjologiczny charakter. Najczęściej ze wszystkich grup wskazywali oni na: „przyjemność i rozrywkę”, „sławę” oraz „poczucie, że jest się potrzebnym innym ludziom”. Te wybory pozwalają identyfikować ich jako nastawionych do życia hedonistyczne oraz poszukujących rozgłosu. Są to cechy najczęściej rozpowszechniane przez współczesną popkulturę i kreatorów młodzieżowych mód i trendów.

Opinie uczniów dotyczące wybranych norm społecznych

Skoro pełniejsze rozeznanie w profilu aksjologicznym młodzieży można uzyskać identyfikując jej opinie na temat zasadniczych norm społecznych, w niniejszym omówieniu ten parametr również zostanie wzięty pod uwagę. Młodzieży wskazano do oceny następujący zestaw norm: palenie papierosów przez młodzież, picie alkoholu przez młodzież,

upijanie się alkoholem przez młodzież, zażywanie środków odurzających przez młodzież, zarabianie na handlu narkotykami, współżycie seksualne przed ślubem, stosowanie środków antykoncepcyjnych, przerywanie ciąży, niewierność małżeńską, rozwody, homoseksualizm, zapładnianie in vitro, zmianę płci, rasizm, dyskryminację narodowo-etniczną, dyskryminację narodowo-religijną. Między zmienną niezależną „miejsce zamieszkania respondentów” a wskazanymi zmiennymi zależnymi nie zawsze występowały istotne zależności statystyczne. Taka sytuacja wystąpiła przy opiniach na temat: zażywania środków odurzających przez młodzież, zarabiania na handlu narkotykami, homoseksualizmu, zapładniania in vitro, zmiany płci, rasizmu, dyskryminacji narodowo-etnicznej. W pozostałych przypadkach wystąpiły istotne zależności statystyczne i te zostaną niniejszym podane omówieniu.

Palenie papierosów

Palenie papierosów – mimo licznych akcji promujących zdrowy styl życia, wprowadzania stref wolnych od nikotyny, antyreklam umieszczanych na każdej paczce papierosów, ciągle rosnącej ceny za wyroby tytoniowe itp. – cieszy się wśród młodych ludzi dużą popularnością. Jeśli w wielu kręgach dorosłych coraz częściej można spotykać się z dystansowaniem się do tego typu zachowań, liczne badania i ekspertyzy świadczą o tym, że z podobnym zjawiskiem wśród młodzieży nie mamy do czynienia. Co więcej, raczej kontakt z paleniem się nasila. Spójrzmy zatem, jaka jest opinia badanych o paleniu papierosów przez ich rówieśników (tabela 3).

Tabela 3. Stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do palenia papierosów przez młodzież

Jaki jest Twój stosunek do palenia papierosów przez młodzież	2015 wartość w %	2019 wartość w %	2022 wartość w %
Negatywny	60,8	50,2	42,8
Obojętny	31,2	39,3	45,0
Pozytywny	4,0	4,9	7,6
Trudno powiedzieć	4,1	5,5	4,6
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Dla blisko 60% uczniów palenie papierosów przez młodzież nie jest zjawiskiem negatywnym, gdyż nieco ponad 40% uczniów deklaruje jednoznacznie negatywne nastawienie do tematu. W sytuacji, gdy kampania antynikotynowa jest intensywnie prowadzona zarówno w przestrzeni publicznej (bilbordy antyreklamowe), mediach, jak i na zajęciach szkolnych, otrzymany wynik jest dużym zaskoczeniem – świadczy o fiasku bynajmniej nie sporadycznie podejmowanych działań. Jeśli się go porówna z wynikami poprzednich dwóch badań prowadzonych wśród uczniów w identycznym wieku, także w Białymstoku, dane uzyskane z 2022 roku tym bardziej biją na alarm. Z każdym kolejnym badaniem spadał odsetek uczniów negatywnie nastawionych do palenia: przez siedem lat obniżył się o niemal 20%, zarazem wzrastał sukcesywnie odsetek pozytywnie oceniających zjawisko – w tym przypadku notuje się wzrost prawie dwukrotny. Można w związku z takim stanem rzeczy powiedzieć, że zmiana nastawienia do omawianego zjawiska dokonuje się lawinowo.

Tabela 4. Miejsce zamieszkania a stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do palenia papierosów przez młodzież

Jaki jest Twój stosunek do palenia papierosów przez młodzież	Miejsce zamieszkania			
	Miasto powyżej 100 tys.	Miasto od 20 do 100 tys.	Miasto do 20 tys.	Wieś
Całkowicie negatywny	29,7	14,4	23,7	22,3
Raczej negatywny	16,3	16	14,3	15,8
Obojętnie	42,3	44,4	46,5	50,9
Raczej pozytywny	3,3	3,7	2,3	3,0
Całkowicie pozytywny	4,3	5,6	5	4,1
Trudno powiedzieć	4,1	5,9	8,2	3,9
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

$\chi^2=41,518$; $p=0,000$

Miejsce zamieszkania uczniów wyraźnie różnicuje ich stosunek do palenia papierosów przez młodzież. Największy odsetek uczniów negatywnie nastawionych do zjawiska zamieszkuje duże miasta – 46%, na drugiej pozycji *ex aequo* znaleźli się uczniowie z miast małych i ze wsi – w obu przypadkach procent nieakceptujących był identyczny – 38,1%. Na taki układ pozycji wyszczególnionych grup respondentów nie miały wpływu głosy aprobujące zjawisko. We wskazanych ośrodkach układały się mianowicie następująco: 7,6%, 7,3%, 7,1%. Zdecydowanie najbardziej przychylny stosunek do palenia papierosów przez młodzież prezentują mieszkańcy miast średnich. W sposób negatywny odnosi się do niego 30,4% tej grupy – co stanowi o 15% mniejszą zbiorowość niż wśród mieszkańców dużych ośrodków miejskich. Także w tej grupie uczniów jest największy odsetek spośród pozostałych grup respondentów pozytywnie nastawionych do zjawiska – 9,3%. Wynik ów można połączyć z najwyższą preferencją wśród tej młodzieży nastawienia na wartości

hedonistyczne. Jak powszechnie wiadomo, rozrywce i zabawie towarzyszą zachowania ryzykowne, a do takich należy palenie papierosów.

Picie alkoholu

Kolejnym zachowaniem ryzykownym, które uczniowie mieli ocenić, było picie alkoholu przez młodzież. Alkohol podobnie jak nikotyna często jest obecny przy różnych okazjach w doświadczeniu nastolatków, na: dyskotekach, spotkaniach okolicznościowych, na osiedlu, nawet na terenie szkoły. Niekoniecznie musi być jakaś specjalna okazja, by uatrakcyjnić alkoholem czas. Korzysta się z niego zupełnie bez specjalnych ważnych pobudek. Dane zamieszczone w tabeli 5 mówią o stosunku do tego zachowania uczącej się młodzieży.

Tabela 5. Stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do picia alkoholu przez młodzież

Jaki jest Twój stosunek do picia alkoholu przez młodzież	2015	2019	2022
Negatywny	55,4	45,5	42,3
Obojętny	34,4	40,8	43,1
Pozytywny	6,0	7,8	9,2%
Trudno powiedzieć	4,3	5,9	4,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Opinia uczniów co do picia alkoholu przez młodzież, ogólnie rzecz biorąc, jest podobna jak w przypadku palenia papierosów. Nieco ponad 40% badanych deklaruje brak aprobaty do zjawiska, natomiast blisko 60% uczestników badań nie ma takiego nastawienia. Przy czym aprobujących picie jest ponad 9% respondentów. Wyniki z ostatnich trzech badań jednoznacznie wskazują na sukcesywny spadek odsetka negatywnie nastawionych do zjawiska (przez siedem

lat ponad 13%) i sukcesywne wzrastanie odsetka pozytywnie nastawionych (o ponad 3%). Przy okazji i tego sposobu odnośzenia się badanej młodzieży do negatywnego pod każdym względem zjawiska, jakim jest wchodzenie w nałóg bycia palaczem, można powiedzieć o klęsce prozdrowotnych programów wychowawczych. Ich liczba ciągle wzrasta, za czym nie idzie poprawa sytuacji w wymiarze aktywności młodzieży. Można przypuszczać, że nie tylko podejmowane starania nie mają mocy oddziaływania, ale także moc wzorów zachowań promowanych z alternatywnych źródeł (filmy, środowiskowe wzorce propagowane na młodzieżowych forach, styl życia celebrytów itd.) jest nadzwyczaj duża. Podejmowane wysiłki mające chronić młodych przed ryzykownymi zachowaniami nie są w stanie skutecznie stawić im czoła.

Tabela 6. Miejsce zamieszkania a stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do picia alkoholu przez młodzież

Jaki jest Twój stosunek do picia alkoholu	Miejsce zamieszkania			
	Miasto powyżej 100 tys.	Miasto od 20 do 100 tys.	Miasto do 20 tys.	Wieś
Całkowicie negatywny	29,2	24,1	21,3	21,9
Raczej negatywny	16,4	16,7	13,7	16,0
Obojętnie	40,9	45,4	48,2	48,2
Raczej pozytywny	4,7	4,3	4,4	5,5
Całkowicie pozytywny	4,4	4,6	4,7	4,2
Trudno powiedzieć	4,3	4,9	7,6	4,2
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

$\chi^2=36,453$; $p=0,002$

Przy uwzględnieniu miejsca zamieszkania odsetek uczniów negatywnie nastawionych do picia alkoholu przez młodzież układał się następująco, w porządku malejącym:

miasto duże – 45,7%, miasto średnie – 40,8%, wieś – 37,8%, miasto małe – 35%. Co do osób negatywnie nastawionych porządek w układzie rosnącym był odpowiedni: miasto średnie – 8,9%, miasto duże – 9,1%, miasto małe – 9,1%, wieś – 9,7%. W tym przypadku różnice były minimalne i nie wpłynęły na zmianę układu, jaki odpowiadał pierwszemu zestawieniu. Zatem największy odsetek negatywnie oceniających picie alkoholu notuje się wśród mieszkańców dużego miasta, a najmniejszy wśród mieszkańców małego miasta. Różnica między skrajnymi grupami wyniosła około 10%. Młodzież z dużych miast zapewne nie ma mniej okazji do picia alkoholu niż młodzież z małych miast, toteż różnicę w ocenie badanego zjawiska można tłumaczyć ewentualnie działaniami propagandy antyalkoholowej obecnej w przestrzeni dużego miasta.

Upijanie się alkoholem

Doświadczenie kontaktu z alkoholem często nie tylko kończy się wstępną poprawą humoru, złagodzeniem relacji społecznych, dodaniem animuszu mniej odważnym jednostkom itd., ale także daleko wykracza poza obszar zachowań powszechnie przyjętych za dopuszczalny. Z tym przypadkiem mamy do czynienia w sytuacjach, gdy zostaną naruszone granice umiaru w spożyciu trunków procentowych. Wówczas to, co ma sprawiać, że klimat spotkań przybierze bardziej przyjazny charakter, że złagodnieją napięcia międzypersonalne, że poprawią się warunki funkcjonowania jednostek w środowisku, okaże się czynnikiem pogarszającym sytuację bieżącą na wszystkich płaszczyznach. Nadużywanie alkoholu, dodajmy, ma skutki dalekosiężne. Jeśli proceder nazbyt często powtarza się w doświadczeniu konkretnej jednostki, wówczas jej najbliższe otoczenie pozostaje pod nieustanną presją sytuacji dyskomfortu i zagrożenia. Nie wie, kiedy może spodziewać się z jej strony aktu kolejnego przekroczenia granic

dopuszczalnej dawki trunku, co będzie skutkować wprowadzeniem niepokoju wśród najbliższych. Oczywiście, powtarzające się sytuacje nadużywania alkoholu są prostą drogą do popadnięcia w stan uzależnienia – a to już jest dramat jednostki, która jest tego autorem, i osób z nią najbliższej związanych.

Tabela 7. Stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do upijania się alkoholem przez młodzież

Jaki jest Twój stosunek do upijania się alkoholem przez młodzież	2015	2019	2022
Negatywny	72,2	64,0	60,1
Obojętny	20,4	26,6	29,2
Pozytywny	3,5	3,9	6,1
Trudno powiedzieć	4,0	5,5	4,6
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Wydawać by się mogło, że skutki nadmiernego nadużywania trunków są powszechnie znane i powinny budzić nieprzejednaną nieprzychylność. Tymczasem okazuje się, że tak wcale nie jest. W przypadku 40% młodzieży nie spotykamy się z taką postawą. Jedynie sześć osób na dziesięć deklaruje negatywne nastawienie do upijania się alkoholem przez młodzież. Zauważmy, że jest to o kilkanaście procent mniej niż w roku 2015. Od tegoż roku sukcesywnie spada odsetek młodych ludzi mających takie poglądy. Zwróćmy jeszcze uwagę na fakt, że i odsetek pozytywnie nastawionych do omawianego zjawiska przez ostatnie siedem lat z każdym kolejnym badaniem rośnie – w ciągu wskazanego okresu powiększył się niemal dwukrotnie.

Tabela 8. Miejsce zamieszkania a stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do upijania się alkoholem przez młodzież

Jaki jest Twój stosunek do upijania się alkoholem	Miejsce zamieszkania			
	Miasto powyżej 100 tys.	Miasto od 20 do 100 tys.	Miasto do 20 tys.	Wieś
Całkowicie negatywny	42,1	34,3	33,6	36,8
Raczej negatywny	19,4	19,8	21,9	23,8
Obojętnie	29,4	32,7	29,5	29,4
Raczej pozytywny	2,1	4,3	4,1	2,3
Całkowicie pozytywny	3,7	3,4	3,2	3,4
Trudno powiedzieć	4,2	5,6	7,6	4,2
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

$\chi^2=35,948$; $p=0,002$

Najbardziej negatywny stosunek do upijania się alkoholem przez młodzież mają uczniowie zamieszkujący duże miasta i wieś, najbardziej tolerancyjni wobec tego zjawiska są zamieszkujący miasta średnie i małe. Decydują o tym zarówno wskazania na kategorie nieaprobujące zjawiska, jak i te aprobujące. W odniesieniu do tych pierwszych, odsetek uczniów układał się następująco, w układzie malejącym: miasto duże – 61,5%, wieś – 60,4%, miasto małe – 55,4%, miasto średnie – 54,1%. Pozytywne głosy ułożyły się w następującym porządku: wieś – 5,7%, miasto duże – 5,8%, miasto małe – 7,3%, miasto średnie – 7,7%.

Współżycie seksualne przed ślubem

Ostatnie dziesięciolecie przyniosły prawdziwą rewolucję w wymiarze zachowań obyczajowych. Standardy obowiązujące we współczesnej Polsce niewiele przypominają te, które obowiązywały przed otwarciem się społeczeństwa na wzorce obecne w Europie Zachodniej, co na skalę powszechną

nastąpiło po roku 1989. Poprzednio dokonywały się one za sprawą dorosłych jednostek, obecnie ich inicjatorami są niejednokrotnie reprezentanci młodego pokolenia. W wyniku intensywnego obcowania z obrazami lansowanymi przez internetowe środki rozpowszechniania idei prześcigają się w urealnianiu w konkretnym działaniu najnowszych trendów. Jednym z takich „na topie” jest współżycie seksualne osób nie pozostających w trwałych związkach przypieczętowanych zawarciem małżeństwa.

Tabela 9. Stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do współżycia seksualnego przed ślubem

Jaki jest Twój stosunek do współżycia seksualnego przed ślubem	2015	2019	2022
Negatywny	28,1	19,9	13,3
Obojętny	40,4	43,6	42,2
Pozytywny	23,8	29,4	38,9
Trudno powiedzieć	7,7	7,0	5,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Wśród uczniów szkół białostockich dominowało stanowisko obojętne i niezdecydowane względem badanego zjawiska. Młodzieży o takich poglądach, spośród wszystkich wypełniających kwestionariusze ankiet, było niemal połowa. Można powiedzieć, że taki stan rzeczy jest efektem pozostawania ich w ogniu sprzecznych orientacji – z jednej strony liberalnie nastawionych mediów promujących wzorce „nieskrępowanego ograniczeniami” życia i z drugiej strony – stanowiska Kościoła jednoznacznie opowiadającego się za czystością przedmałżeńską. Pozostawanie w ogniu tak różnych stanowisk nie wsparte wyraźnymi wskazaniem znaczących innych nieuchronnie prowadzi do uzyskanego stanu rzeczy. Wśród głosów jasno wyrażających stanowisko zdecydowanie

więcej było zwolenników (38,9% badanych), niż przeciwników (13,3% badanych) zjawiska – to trzykrotna różnica. Wymowne jest porównanie wyników z ostatnich trzech badań. Zauważamy sukcesywne pomniejszanie się odsetka negatywnie nastawionych do współżycia seksualnego przed ślubem – jego wielkość wzrosła dwukrotnie – oraz zwiększanie się odsetka pozytywnie oceniających omawiany fakt społeczny. Przez siedem lat ten wskaźnik wzrósł o 15%. Uzyskane wyniki jednoznacznie informują o tym, że w świadomości młodzieży lawinowo zmienia się nastawienie do omawianego zachowania, w kierunku nastawienia liberalnego.

Tabela 10. Miejsce zamieszkania a stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do współżycia seksualnego przed ślubem

Jaki jest Twój stosunek do współżycia seksualnego przed ślubem	Miejsce zamieszkania			
	Miasto powyżej 100 tys.	Miasto od 20 do 100 tys.	Miasto do 20 tys.	Wieś
Całkowicie negatywny	8,8	11,4	9,4	6,9
Raczej negatywny	4,2	7,7	5,8	4,3
Obojętnie	41,6	41,4	44,4	43,2
Raczej pozytywny	9,4	9,6	8,8	11,3
Całkowicie pozytywny	30,2	24,7	26,6	29,1
Trudno powiedzieć	5,8	5,2	5,0	5,1
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

$\chi^2=23,185$; $p=0,080$

Negatywne opinie na temat współżycia seksualnego przed ślubem wyraża następujące zestawienie w układzie rosnącym: wieś – 11,2%, miasto duże – 13%, miasto małe – 15,2%, miasto średnie – 19,1%. Jeśli weźmie się pod uwagę opinie pozytywne, okaże się, że reprezentanci poszczególnych ośrodków odpowiadali następująco (układ malejący): wieś

– 40,4%, miasto duże – 39,6%, miasto małe – 35,4%, miasto średnie – 34,3%. Wskazana kolejność określa porządek środowisk w odpowiedni sposób odnoszących się do badanego faktu. I tak, najbardziej aprobujące stanowisko reprezentują mieszkańcy wsi, najmniej akceptujące – uczniowie, którzy pochodzą z miast średnich.

Stosowanie środków antykoncepcyjnych

W czasach, gdy sfera intymnego współżycia została oddzielona od prokreacji i stała się obszarem zaspokajania przyjemności, aktualna stała się kwestia sposobów i metod mogących ustrzec ich autorów od niechcianych konsekwencji w postaci poczęcia potomstwa. Jednym z takich sposobów jest stosowanie środków antykoncepcyjnych. Już w szkołach podstawowych dzieci są zapoznawane z takimi środkami, z ich stosowaniem i działaniem. O tym, jaki jest stosunek badanej młodzieży do ich stosowania, informuje tabela 11.

Tabela 11. Stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do stosowania środków antykoncepcyjnych

Jaki jest Twój stosunek do stosowania środków antykoncepcyjnych	2015	2019	2022
Negatywny	27,9	18,9	14,7
Obojętny	32,1	34,0	30,3
Pozytywny	33,4	39,8	48,3
Trudno powiedzieć	7,3	7,3	6,6
Ogółem	100,0	100,0	100,0

W sprawie stosowania środków antykoncepcyjnych stanowisko młodzieży jest dość wyraźnie spolaryzowane w kierunku akceptacji zjawiska. Blisko połowa uczniów ma pozytywne zdanie co do poruszanej kwestii. Odsetek uczniów tak twierdzących zwiększył się od ostatniego badania o blisko

10%. Trzeba jednak zauważyć, że niemal 1/3 uczniów nie ma wyrobionego zdania w rozpatrywanym temacie. Zapewne większość z nich oczekuje na wyraźne sygnały środowiskowe, by zająć polaryzujące stanowisko w sprawie. Niespełna 15% respondentów deklaruje negatywny stosunek do stosowania takich środków. W porównaniu do badań przeprowadzonych w 2015 r. odsetek tak myślących osób spadł niemal o połowę.

Tabela 12. Miejsce zamieszkania a stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do stosowania środków antykoncepcyjnych

Jaki jest Twój stosunek do stosowania środków antykoncepcyjnych	Miejsce zamieszkania			
	Miasto powyżej 100 tys.	Miasto od 20 do 100 tys.	Miasto do 20 tys.	Wieś
Całkowicie negatywny	11,1	13,0	7,9	7,6
Raczej negatywny	4,5	6,5	4,4	4,1
Obojętnie	29,0	33,6	32,2	31,6
Raczej pozytywny	9,9	9,6	11,7	12,8
Całkowicie pozytywny	38,2	30,9	38,0	38,6
Trudno powiedzieć	7,2	6,5	5,8	5,4
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

$\chi^2=31,848$; $p=0,007$

Wziąwszy pod uwagę miejsce zamieszkania badanych widać, że uczniowie w następujący sposób deklarowali negatywne nastawienie do stosowania środków antykoncepcyjnych: miasto średnie – 19,5%, miasto duże – 15,6%, miasto małe – 12,3%, wieś – 11,7%. Wyniki świadczące o pozytywnym nastawieniu względem opisywanego zjawiska przybrały postać (układ malejący): miasto średnie – 40,5%, miasto duże – 48,1%, miasto małe – 49,7%, wieś – 51,4%, Oba wskaźniki jednoznacznie dowodzą, że najbardziej przychylną opinię na temat

stosowania środków antykoncepcyjnych mają uczniowie zamieszkujący wieś, natomiast najmniej przychylni do zjawiska są uczniowie mieszkający w miastach średnich. Różnica między skrajnymi grupami sięga kilkunastu procent.

Niewierność małżeńska

Kwestią ściśle związaną z obyczajowością jest niewierność małżeńska. Podczas uroczystości zaślubin odbywających się w kościele nowożeńcy w kanonie przysięgi ślubują sobie wzajemnie zachowanie wierności. Dochowanie tej obietnicy, będąc świadectwem przywiązania i uczciwości względem drugiej osoby, jest i miarą szlachetności osoby dochowującej przyrzeczenia. W wielu środowiskach niedochowanie słowa jest ciągle traktowane z obrzydzeniem i pogardą, choć przy zmieniającym się świecie zapewne powstają enklawy ludzi, w których nie dostrzega się w takich zachowaniach niczego zdrożnego. Opinie uczniów w podjętym temacie prezentuje tabela 13.

Tabela 13. Stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do niewierności małżeńskiej

Jaki jest Twój stosunek do niewierności małżeńskiej	2015	2019	2022
Negatywny	83,6	80,0	78,8
Obojętny	9,1	11,5	12,7
Pozytywny	2,9	2,7	3,8
Trudno powiedzieć	4,4	5,8	4,9
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Spośród wszystkich norm obyczajowych, jakie zostały wskazane młodzieży do wyrażenia swego zdania, największa zgodność panowała w ocenie niewierności małżeńskiej. Blisko 80% respondentów zajmowało negatywne stanowisko względem takiego zachowania. Tych, co mieli odrębny

pogląd, było niespełna 4%. Jest to zatem zachowanie najwyższego stopnia akceptacji. Jednak, co należy podkreślić, nie jest to stanowisko nie ulegające żadnym przekształceniom. Przez ostatnie trzy badania notuje się lekki spadek odsetka negatywnie nastawionych (5%) do tego zachowania, minimalny wzrost odsetka (1%) pozytywnie się doń odnoszących i lekki wzrost obojętnych wobec niego (3%). Niby nie są to duże zmiany, ale jednak wskazują kierunek przekształceń w postrzeganiu zjawiska.

Tabela 14. Miejsce zamieszkania a stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do niewierności małżeńskiej

Jaki jest Twój stosunek do niewierności małżeńskiej	Miejsce zamieszkania			
	Miasto powyżej 100 tys.	Miasto od 20 do 100 tys.	Miasto do 20 tys.	Wieś
Całkowicie negatywny	59,5	49,1	64,3	60,9
Raczej negatywny	19,4	22,2	15,2	19,9
Obojętnie	12,5	17,6	9,9	12,4
Raczej pozytywny	0,8	2,5	2,6	0,6
Całkowicie pozytywny	3,2	2,2	2,0	1,8
Trudno powiedzieć	4,7	6,5	5,8	4,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

$\chi^2=46,190$; $p=0,000$

W zależności od miejsca zamieszkania respondentów notuje się następujący układ procentowy negatywnie nastawionych do niewierności małżeńskiej: miasto średnie – 71,3%, miasto duże – 78,9%, miasto małe – 79,5%, wieś – 80,8%. W przypadku pozytywnie odnoszących się do omawianego zjawiska wyniki układały się w sposób rosnący następująco: wieś – 2,4%, miasto duże – 4%, miasto małe – 4,6%, miasto średnie – 4,6%. Zatem mieszkańcy miast średnich

wykazywali się największym liberalizmem w omawianej sprawie, natomiast najbardziej zasadnicze stanowisko prezentowali uczniowie zamieszkujący wieś. Podobny układ został zanotowany w odniesieniu do stosowania środków antykoncepcyjnych. Wydawać by się więc mogło, że podobnie będzie ze wszystkimi zachowaniami obyczajowymi, lecz tutaj, jak pamiętamy, w przypadku współżycia seksualnego przed ślubem, kolejność skrajnych środowisk respondentów była odwrócona w stosunku do otrzymanej w bieżącej sprawie.

Dyskryminacja narodowo-etniczna

W dzisiejszych czasach na każdym kroku uwrażliwia się obywateli, by z najwyższym szacunkiem traktowali wszelkie przejawy inności. Dotyczy to odmienności rasowej, religijnej, etnicznej, narodowej, płciowej itd. Nie tylko prowadzi się agitację słowną tego dotyczącą, lecz i w sposób zdecydowany zwalcza się przejawy nietolerancji. Reprimendy, nagany, obciążenia finansowe, zwalnianie z pracy – są sposobami, po jakie się sięga, by wdrożyć w praktykę zasady równego traktowania. Jak postrzega młodzież jedną z form dyskryminacji, ukazuje tabela 15.

Tabela 15. Stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do dyskryminacji narodowo-etnicznej

Jaki jest Twój stosunek do dyskryminacji narodowo-etnicznej	2015	2019	2022
Negatywny	71,7	71,6	72,2
Obojętny	16,1	17,4	15,9
Pozytywny	7,0	4,0	6,3
Trudno powiedzieć	5,2	7,0	5,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Blisko $\frac{3}{4}$ młodzieży wyrażało negatywną opinię o dyskryminacji narodo-etycznej. Taki wynik świadczy o tym, że dominuje ogólny pogląd o tolerancji względem narodo-etycznych grup, jako o wartości, która powinna być powszechnie obowiązująca. Pozytywny stosunek do zjawiska deklarował niewielki odsetek młodzieży (6,3%). W porównaniu do poprzednich dwóch badań można powiedzieć, że poglądy utrzymały się na podobnym poziomie. Wszak nieco wzrósł odsetek negatywnie nastawionych do tego rodzaju dyskryminacji, ale i nieco wzrósł procent uczniów oceniających zjawisko pozytywnie.

Tabela 16. Miejsce zamieszkania a stosunek uczniów szkół ponadpodstawowych do dyskryminacji narodo-etycznej

Jaki jest Twój stosunek do dyskryminacji narodo-etycznej	Miejsce zamieszkania			
	Miasto powyżej 100 tys.	Miasto od 20 do 100 tys.	Miasto do 20 tys.	Wieś
Całkowicie negatywny	57,4	51,9	55,3	54,0
Raczej negatywny	15,6	13,6	18,4	18,1
Obojętny	15,8	20,4	13,2	15,7
Raczej pozytywny	1,7	2,2	2,3	0,8
Całkowicie pozytywny	4,4	4,0	5,0	5,3
Trudno powiedzieć	5,1	8,0	5,8	6,2
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

$\chi^2=24,52$; $p=15,057$

Miejsce zamieszkania respondentów różnicowało uzyskane wyniki. Po uwzględnieniu danych świadczących o negatywnym nastawieniu do dyskryminacji narodo-etycznej wyniki tak przedstawiały się w układzie malejącym: miasto małe – 73,7%, miasto duże – 73,0%, wieś – 72,1%, miasto średnie – 65,5%. Pełen obraz wymaga zestawienia danych

wskazujących na przychylne nastawienie respondentów do omawianego zjawiska. W tym przypadku uzyskano następujące wyniki (układ malejący): miasto małe – 7,3%, miasto średnie – 6,2%, miasto duże – 6,1%, wieś – 6,1%. W przypadku głosów aprobujących omawiany fakt społeczny różnice między ośrodkami wyniosły około 1%, co pozwala uznać, że poglądy badanej młodzieży w tym względzie niewiele się różniły. Większe dysproporcje między oceną zjawiska są notowane przy odpowiedziach negatywnie odnoszących się do omawianego rodzaju dyskryminacji. Co do tego przypadku, jednoznacznie wyróżniają się uczniowie zamieszkujący miasta średniej wielkości. To wśród nich było o blisko 10% respondentów mniej w tej grupie niż w pozostałych zbiorowościach.

*

Mimo że prezentowane badania dotyczyły młodzieży uczącej się w jednym mieście, co mogłoby przemawiać za tym, że opinie uczniów na wiele spraw ulegną unifikacji, tak się nie stało. Daje się zauważyć różnice w ich poglądach w fundamentalnych kwestiach – dotyczących wartości i norm społecznych. W wyniku przedstawionego badania stosunku młodzieży do wartości wskazać można charakterystykę aksjologiczną poszczególnych grup wyróżnionych w związku z miejscem zamieszkania.

Mieszkańcy dużych miast nie mają jednoznacznego charakteru aksjologicznego – z ich odpowiedzi nie wydobywa się dominanta pozwalająca na jego wyraźne określenie. Poszczególne preferencje, jakim dawali wyraz w swoich odpowiedziach, pozwalają jednak twierdzić, że spośród wyróżnionych grup to oni najbardziej ulegają wpływowi współczesnej popkultury. Deklarowane preferencje zamieszkujących miasta średnie sytuują tych uczniów w orbicie dóbr o charakterze materialnym. Wyraźnie odstawała od nich młodzież z małych miast. Ci młodzi ludzie wyrażali największe przywiązanie

do wartości witalnych oraz uroczystych. Młodzi zamieszkujący wieś – to adoratorzy wartości wspólnotowo-emocjonalnych, którzy dominowali w uznaniu rodziny, relacji przyjacielskich, odwzajemnionej miłości.

Obraz młodzieży w rozważanym względzie uczyni jeszcze dokładniejszym uwzględnienie jej stosunku do wybranych norm społecznych. Najmniej przychylne stanowisko względem norm związanych z zachowaniami ryzykownymi (palenie papierosów, picie alkoholu, upijanie się alkoholem) zajmują młodzi mieszkańcy dużych miast, natomiast najmniejszą dezaprobatę wyrażają zamieszkujący średnie i małe miasta. W wymiarze wartości obyczajowych (współżycie seksualne przed ślubem, stosowanie środków antykoncepcyjnych) największa przychylność jest obserwowana u mieszkańców wsi, a najmniejsza – u mieszkańców miast średnich. Ten układ „odwrócił się” przy normie dotyczącej niewierności małżeńskiej. Odnośnie do wartości krzywdzących (dyskryminacja narodowo-religijna) okazało się, że te najbardziej aprobowane są przez uczniów z miast średnich, zaś najmniej tolerowane przez zamieszkujących miasta duże i małe.